

визначити їх вид, модель і тим самим забезпечити оперативних працівників важливою пошуковою інформацією.

Аналіз використання наведених найбільш поширених видів слідів дозволяє зробити висновок про те, що при широкому використанні натурних колекцій в процесі перевірконого та попереднього дослідження можливо значно підвищити їх ефективність. Неодмінною умовою застосування інформаційно-довідкових обліків (натурних колекцій та даних) є широке використання сучасних комп'ютерних засобів і технологій, мобільних засобів зв'язку. Уявляється важливим, щоб у підрозділах експертної служби МВС не тільки велися ці види обліку, але й вирішувалися питання доступу до інформації комп'ютерних мереж, у тому числі і безпосередньо з місць проведення слідчих дій.

Список літератури: 1. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Х., 1999. 2. Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України // Наказ МВС України від 30.08.1999 № 682, зі змінами – Наказ МВС України від 20.12.2000 №900. 3. Корма В. Д. Предварительное криминалистическое исследование следов применения оружия. М., 2005. 4. Энциклопедия судебной экспертизы / Под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. В. Россинской. М., 1999. 5. Скорченко П. Т. Криминалістика. Техніко-криміналістическое обеспечение расследования преступлений. М., 1999. 6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование. Х., 2005. 7. Корухов Ю. Г. Криміналістическая диагностика при расследовании преступлений. Научно-практическое пособие. М., 1998. 8. <http://www.rim2000.com>, <http://www.blutoothshop.ru>. 9. Ручкин В. А. Оружие и следы его применения. Криміналістическое учение. М., 2003.

Надійшла до редколегії 25.08.07

О. О. Бондаренко

СУТНІСТЬ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ефективність розслідування злочинів у значній мірі залежить від використання в процесі встановлення істини у справі допомоги осіб, які володіють спеціальними знаннями. Особливої уваги заслуговує питання щодо ролі комплексної експертизи у цьому. Відсутність серед вчених єдиної точки зору щодо її сутності не може негативно не позначатися на практичній діяльності правоохоронних органів. Незважаючи на те що питанням комплексної експертизи присвячено чимало праць вчених (Р. С. Белкіна, В. М. Вальдмана, П. Т. Землянського, І. А. Петрухіна, Б. В. Романюка, Е. Б. Сімакової-Сфремян, О. Р. Шляхова та ін.), її поняття, правові підстави призначення та форми проведення залишаються предметом дискусій у науковій літературі, визначення яких і є метою даного дослідження.

У п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [1] зазначено, що комплексні експертизи призначаються

у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань. Однією з основних ознак комплексної експертизи Е. Б. Сімакова-Єфремян називає вирішення експертами – фахівцями у різних галузях знань – одного (загального) питання (питань), що відрізняє дану експертизу від комплексу експертних досліджень, під час яких експерти вирішують різні питання. При проведенні комплексної експертизи те чи інше питання вирішується на підставі застосування спеціальних знань у сфері деяких суміжних наук [2, с. 197]. На неприпустимість змішування комплексу експертних досліджень, комплексу експертиз і комплексної експертизи вказували О. М. Зінін, М. П. Майліс [3, с. 201].

На думку О. М. Зініна, М. П. Майліса, Г. Г. Омелянюка і О. В. Пахомова, ознакою експертизи вказаного виду є вирішення суміжних (граничних) завдань різних родів (видів), класів експертиз, що не можна вирішити на основі однієї галузі експертних знань (класу, роду, виду експертизи) [3, с. 202; 4, с. 16].

Ю. К. Орлов визначає комплексну експертизу як таку, в проведенні якої беруть участь декілька експертів з різних або з вузьких спеціальностей (профілів), що проводять дослідження в межах своєї компетенції і складають за його результатами спільний висновок [5, с. 12–13].

П. Т. Землянський, В. П. Лисицин, І. Т. Луцок під даною експертизою розуміють спільне дослідження і вирішення групою експертів – спеціалістів з різних галузей знань – одного і того ж питання, що необхідне для встановлення істини у справі, в результаті чого на підставі кооперування вказаних знань формулюється загальний висновок [6, с. 82].

Р. С. Белкін, М. О. Селіванов і інші вчені комплексну експертизу визначають як дослідження, під час проведення якого ті чи інші питання вирішуються завдяки використанню спеціальних знань із суміжних наук або із однієї галузі, що належать до компетенції двох або більше видів судових експертиз [7, с. 94–95; 8, с. 491].

Б. А. Алімджанов і В. М. Вальдман під вказаним видом експертизи розуміють дослідження, що проводиться одним чи декількома експертами, має єдиний предмет для відповіді на питання, вирішення яких потребує формулювання загального висновку, який базується на різних галузях знань [9, с. 99–98].

В. О. Татаренко, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Л. М. Дереча називають комплексними ті експертизи, що проводяться експертами різних спеціальностей і призначаються для вирішення одного й того ж питання стосовно одного й того ж об'єкта (об'єктів) або обставин у межах своєї компетенції в разі, коли питання не може бути вирішено експертами однієї спеціальності або шляхом послідовного проведення декількох експертиз. При цьому авторами

вказується обов'язковий принцип проведення експертиз даного виду – можливість отримання об'єктивних висновків тільки при спільній роботі експертів відповідних спеціальностей [10, с. 84].

На наш погляд, комплексною експертизою є дослідження, під час якого декількома експертами вирішуються питання, що потребують застосування спеціальних знань із різних галузей, стосовно одного об'єкта та формулюється загальний експертний висновок.

Враховуючи те, що на даний час Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК) [11] не регламентує порядок призначення комплексних експертиз, експертні установи проводять дослідження вказаного виду на підставі «Інструкції про організацію провадження комплексних експертиз у судово-експертних установах СРСР», затвердженої в серпні 1986 р. В Україні подібного нормативного акта ще немає [12, с. 249].

У науковій літературі висловлювалися різні твердження щодо визначення правової підстави призначення комплексної експертизи. Так, наприклад, П. Т. Землянський, В. П. Лисицин, І. Т. Луцок вказаною підставою вважають ч. 3 ст. 75 КПК України, що передбачає можливість у разі необхідності призначення в справі декількох експертів (комісії), які складають загальний висновок. Незважаючи на це, автори пропонують або доповнити КПК України новою нормою, яка б регламентувала порядок призначення і проведення комплексних експертиз, або внести відповідні доповнення до ст. 75 КПК України [6, с.с. 83, 87–88]. Б. В. Романюк, Е. Б. Сімакова-Єфремян і О. Р. Шляхов дійшли висновку, що комплексна експертиза може проводитися і однією особою, яка приблизно однаковою мірою володіє різними спеціальними знаннями (спеціальностями) для вирішення комплексу питань, котрі мають значення для справи, а особливо, коли вона має певні навички володіння багатофункціональними приладами, чим пропонується доповнити КПК [13, с. 15; 14, с. 114–115; 15, с. 38]. На думку Ю. К. Орлова, вказана ознака має не правовий, а методичний аспект і характеризує не комплексну експертизу, а комплексне дослідження [16, с. 58–63]. Наведена точка зору виключає з обов'язкових ознак комплексної експертизи проведення її комісією експертів та усуває можливість її однозначного призначення на підставі ч. 3 ст. 75 КПК України.

Інші вчені, наприклад Р. С. Белкін, В. М. Махов, Ю. К. Орлов, І. М. Сорокотягін, наполегливо пропонують закріпити на законодавчому рівні можливість проведення комплексної експертизи, вказавши на її основні ознаки, а саме: 1) дослідження проводяться декількома експертами, кожен з яких використовує спеціальні знання з різних галузей; 2) у висновку вказаної експертизи визначається конкретний обсяг роботи кожного експерта в процесі дослідження та в процесі його формування; 3) всі експерти попере-

джаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку [17, с. 22; 18, с. 221; 19, с. 27; 20, с. 16].

Вказані пропозиції знайшли реалізацію у ст. 201 КПК Російської Федерації, яка передбачає можливість призначення комплексних експертиз [21]. Ст. 488 проекту КПК України закріплює можливість проведення лише однієї із комплексних експертиз – психолого-психіатричної [22].

Г.М. Надгорний замість розробки пропозицій щодо регламентації проведення комплексної експертизи на законодавчому рівні висловлювався про доцільність удосконалення кримінально-процесуального законодавства з тим, щоб для встановлення доказових фактів могли використовуватися будь-які сучасні можливості взаємодії експертів різних спеціальностей та спеціалізацій [23, с. 12].

На нашу думку, правову підставу призначення комплексної експертизи у справі слід вбачати у текстовій конструкції ч. 1 ст. 75 КПК України, згідно з якою експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі необхідні наукові, технічні чи інші спеціальні знання. Наведене формулювання охоплює можливість призначення будь-якої експертизи, в тому числі і комплексної. Крім цього, відповідно до ч. 3 ст. 75 КПК України, у випадку необхідності у справі може бути призначено декілька експертів, які складають загальний висновок, що стосується і даного дослідження.

У науковій літературі не існує єдиної точки зору щодо визначення форми проведення комплексної експертизи. Так, наприклад, В.О. Боддирев вважає, що комплексні експертизи можуть проводитися лише у вигляді окремих висновків, які враховуються експертом при складанні синтезуючого висновку [24, с. 153]. І. А. Петрухін відзначає, що комплексна експертиза є сукупністю незалежних одне від одного у процесуальному відношенні експертних досліджень, кожне з яких повинно завершуватися складанням окремого висновку, котрий разом з іншими є підставою для відповіді на поставлене перед експертизою питання [25, с. 182]. М. О. Селіванов називає наступні форми проведення комплексних експертиз: 1) проведення експертизи вказаного виду одним експертом, який володіє знаннями в деяких суміжних галузях науки або техніки; 2) використання експертом при складанні власного висновку результатів проведення іншого дослідження, що обґрунтовуються обставинами із суміжної галузі знань; 3) проведення експертизи комісією експертів, кожен з яких володіє знаннями, що належать до різних їх галузей [8, с. 491]. Думається, що право на визнання повинна мати остання форма проведення комплексної експертизи, оскільки дане дослідження, на нашу думку, завжди повинно проводитися комісією експертів.

Таким чином, на наш погляд, комплексною експертизою є дослідження, під час якого декількома експертами вирішуються питання, що потребують застосування спеціальних знань із різних галузей, стосовно одного об'єкта та формулюється загальний експертний висновок. Правовою підставою призначення комплексної експертизи у справі є чч. 1 та 3 ст. 75 КПК України, що дозволяють призначити будь-яку експертизу з участю декількох експертів. Вказане дослідження завжди повинно проводитися комісійно.

З упевненістю можна стверджувати, що питання, які стосуються такої форми використання у кримінальному судочинстві спеціальних знань як проведення комплексної експертизи, залишаються актуальними і донині та потребують подальшого наукового вирішення.

Список літератури: 1. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8 // Судові експертизи в Україні: Зб. нормат. актів: Станом на 15 червня 2002 р. К., 2002. 2. Сімакова-Єфремян Е.Б. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності // Вісн. Акад. правов. наук України. Х., 2001. № 1 (24). 3. Зинин А.М., Майлис Н.П. Судебная экспертиза: Учебник. М., 2002. 4. Зинин А.М., Омелянюк Г.Г., Пахомов А.В. Введение в судебную экспертизу. М., 2002. 5. Орлов Ю.К. Спорные вопросы судебной экспертизы // Российская юстиция. 1995. № 1. 6. Землянский П.Т., В.П. Лисицин, Луцко И.Т. Комплексная судебная экспертиза. Вопросы совершенствования правового регулирования // Вестник ЛГУ. Серия юридическая. Львов, 1982. Вып. 21. 7. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М., 2000. 8. Селиванов Н.А. Основные понятия судебной экспертизы. Общие правила ее назначения и оценки // Справочная книга криминалиста отв. ред. Н.А. Селиванов. М., 2000. 9. Алимджанов Б.А., Вальдман В.М. Компетенция эксперта в уголовном процессе (Теоретические и практические аспекты). Ташкент, 1986. 10. Татаренко В.О., Сімакова-Єфремян Е.Б., Дереча Л.М. Поняття комплексності застосування спеціальних знань при експертному дослідженні об'єктів контактної взаємодії // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук.-практ. матеріалів. Х., 2001. 11. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 року // ВВР Української РСР. 1961. № 2. Ст. 15. 12. Моисеев В.М. О совместной работе Харьковского областного бюро судебно-медицинской экспертизы и ХНИИСЭ при проведении комплексных экспертиз // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. научн.-практ. материалов / Министерство юстиции Украины; Харьковский НИИ судебных экспертиз; Ред. колл.: М.Л. Цымбал, Е.Б. Эфремян, А.Ф. Дьяченко и др. Х., 1998. 13. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 14. Сімакова-Єфремян Е.Б. Процесуальні та теоретичні проблеми комплексної судової експертизи // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник науково-практичних матеріалів. Вип. 5. Х., 2005. 15. Шляхов А.Р. Комплексные исследования в судебной экспертизе // Социалистическая законность. 1985. № 9. 16. Орлов Ю.К. Производство экспертизы в советском уголовном процессе. М., 1982. 17. Белкин Р.С. Судебная экспертиза: вопросы, требующие решения // Советская юстиция. 1988. № 1. 18. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Моногр. М., 2000. 19. Орлов Ю.К. Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании (уголовно-процессуальные, криминалистические и логико-гносеологические проблемы): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1985. 20. Сорокотагин И.Н. Криминалистические проблемы использования специальных познаний в расследовании преступлений: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 1992. 21. Безлепкин Б.Т. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный). М., 2003. 22. Проект Кримінально-процесуального кодексу України, підгот. В.Р. Мойсиком, О.М. Бандуркою, І.В. Вернидубовим та ін., станом

на 18 листопада 2005 року. К., 2005 р. 23. Надгорный Г.М. К вопросу о законодательной регламентации комплексной экспертизы в уголовном судопроизводстве // Криминалистика и судебная экспертиза: Республиканский межведомственный научно-методический сборник. К., 1985. Вып. 30. 24. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / Под ред. В.А. Болдырева. М., 1963. 25. Петрухин И.Л. Дискуссия о комплексной экспертизе // Известия ВУЗ. Правоведение. 1962. № 4.

Надійшла до редколегії 06.09.07

Д. С. Смоков

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЧИННОЇ ПРАВОЗАСТОСОВОЇ ПРАКТИКИ

Відстежити певним чином тенденції, які спостерігаються у кримінальному правосудді щодо умов та порядку застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбаченого чинним кримінальним законодавством України (ст. ст. 75–79 КК), дозволяють дані нашого особистого дослідження, проведеного на матеріалах Одеського регіону у 2005 – 2006 роках.

Емпіричною базою дослідження є дані, що отримані внаслідок вивчення вироків суду, які містяться в особових справах засуджених, що перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції (далі – КВІ) в Одеській області. У 2005 р. дослідженню піддавалися 532 особи, до яких було застосовано звільнення від відбування покарання із випробуванням на підставі ст. ст. 75, 79 КК. З метою визначення певних тенденцій щодо кримінально-правової та соціально-демографічної характеристики засуджених цієї категорії, другим етапом було вивчення вироків 485 засуджених осіб, які були засуджені та поставлені на облік КВІ в перші три місяці 2006 р. Такий методологічний підхід під час вивчення понад 1000 вироків зазначеної категорії засуджених надав можливість визначити кримінально-правові характеристики застосування як загального інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбаченого ст. ст. 75–78 КК, так і спеціального, передбаченого ст. 79 КК.

У чинному КК висловлена точка зору, згідно з якою і умовне засудження, і відстрочка виконання вироку (за КК 1960 р.) як форми кримінально-правового впливу були визнані *звільненням від відбування покарання*. Таким чином, на відміну від попереднього визначення практично двох кримінально-правових інститутів, які по суті були однаковими і передбачали звільнення особи від реального відбування покарання за певних умов, чинний закон вирішив питання шляхом їхнього поєднання та усунення певних недоліків та недосконалостей у законодавчій конструкції та правозастосуванні. Зникла необґрунтована нерівність у правовому становищі засуджених, більш досконалим стало регулювання контрольних та наглядових функцій кримінально-виконавчих ін-